Perspectivas da la politica da linguas da la Confederaziun : la revisiun da l'artigel da linguas (art. 115 CF) e las consequenzas per la politica da linguas da la Confederaziun

Autor(en): **Pitsch, Constantin**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **110 (1997)**

PDF erstellt am: **27.04.2024**

Persistenter Link: https://doi.org/10.5169/seals-236278

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.
Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.
Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Ein Dienst der *ETH-Bibliothek*
ETH Zürich, Rämistrasse 101, 8092 Zürich, Schweiz, www.library.ethz.ch

http://www.e-periodica.ch

Perspectivas da la politica da linguas da la Confederaziun

La revisiun da l'artitgel da linguas (art. 116 CF) e las consequenzas per la politica da linguas da la Confederaziun

Constantin Pitsch

Il resultat da la votaziun dal pievel dals 10 da mars 1996 davart l'artitgel da linguas en la constituziun federala ha confermà danovamain quanta impurtanza che la populaziun votanta attribuescha apparentamain anc adina a la quadrilinguitad dal pajais. Il resultat cler n'ha dentant betg pudì zuppar dal tuttafatg la dischillusiun latenta, che quel grond exercizi n'ha betg purtà dapli. Las aspectativas eran per part grondas perquai ch'ins spetgava d'ina revisiun novs impuls per ina politica da linguas moderna ed innovativa. Il sboz da revisiun è vegnì preparà da la cumissiun Saladin cun grond engaschament e tuttafatg en quel senn. Il parlament ha dentant gì fadia cun la proposta dal Cussegl federal. La via da la consultaziun parlamentara è stada difficila e stentusa. Da quella è resultà ina formulaziun da l'art. 116 CF che lascha mo avert ina dumonda: ha il sforz tuttina valì la paina? La discussiun davart la politica da linguas ha gì lieu en in circul serrà. Ella ha mussà bleras sensibladads ed emoziuns. La discussiun ha però apaina cuntanschì e muventà il public.

Or da l'optica da la refurma da la constituziun federala pon ins resguardar la revisiun da l'artitgel da linguas sco in pass intermediari. Ils temas contestads en la consultaziun parlamentara, la libertad da linguas ed il princip da la territorialitad, èn vegnids introducids en il sboz da refurma da la constituziun nova, actualmain en consultaziun parlamentara.

En quest artitgel sa tracti da mussar che l'artitgel da linguas vertent e la discussiun en connex cun la revisiun da tal han tuttina gì consequenzas positivas, directas ed indirectas, sin differents plauns da la politica e da la promoziun da linguas.

L'artitgel da linguas dat novs impuls

Art. 116 CF

[1] *Las linguas naziunalas da la Svizra èn il tudestg, il franzos, il talian ed il rumantsch.*

[2] *La Confederaziun ed ils Chantuns promovan la chapientscha ed ils barats tranter las cuminanzas linguisticas.*

[3] *La Confederaziun sustegna las mesiras dals Chantuns Grischun e Tessin per il mantegniment e la promoziun dal rumantsch e dal talian.*

[4] *Las linguas uffizialas da la Confederaziun èn il tudestg, il franzos ed il talian. Per il contact cun persunas da lingua rumantscha è er il rumantsch lingua uffiziala da la Confederaziun. La lescha regla ils detagls.*

Il Cussegl federal ha declerà il rinforzament da la coesiun naziunala sco ina finamira principala dal plan da legislatura 1995–1999. La convivenza da las differentas cuminanzas linguisticas n'è betg contestada en noss pajais. La coesiun naziunala vegn però actualmain messa en prova cun differentas dumondas centralas da politica da stadi e surtut cun l'avertura envers l'exteriur, cunzunt envers l'Europa.

La Confederaziun po contribuir concretamain per cuntanscher la finamira da la legislatura cun preparar sin basa da l'artitgel da linguas dus projects da lescha: ina lescha per promover la chapientscha ed ils barats tranter las cuminanzas linguisticas e l'autra per l'applicaziun da las linguas uffizialas da la Confederaziun.

La revisiun da la lescha federala per contribuziuns als chantuns Grischun e Tessin per la promoziun da la cultura e da las linguas è vegnida lantschada tras in postulat da la cumissiun parlamentara per la scienza, furmaziun e cultura gia durant la consultaziun parlamentara da l'artitgel da linguas. Quella revisiun era necessaria per stgaffir ina basa legala pli flexibla per la promoziun dal rumantsch e dal talian e per pudair augmentar commensuradamain las contribuziuns finanzialas sin basa dals basegns actuals.

Las lavurs preparatoricas per la *lescha federala da las linguas uffizialas* èn gia progredidas. En quella duai vegnir reglà il diever da las quatter linguas uffizialas. Il diever dal rumantsch parzialmain sco lin-

gua uffiziala da la Confederaziun vegn ad occupar en quella ina plazza impurtanta. La Confederaziun vegn ad applitgar il rumantsch grischun per sias publicaziuns. Ella po sa basar en vista a quella decisiun sin las experientschas dals davos onns e cunzunt sin la decisiun da la Regenza grischuna dals 17 da december 1996 en merit. La regla d'applicaziun sto dentant vegnir differenziada per che la populaziun rumantscha possia sa drizzar en tut ils idioms ed en rumantsch grischun a las instanzas federalas. La decisiun dal Cussegl federal davart il sboz da lescha è previssa per il principi dal 1998.

Las aspectativas d'ina *lescha per promover la chapientscha ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas* èn fitg diversas. Quai s'ha mussà en las lavurs preparatoricas gia exequidas. La dumonda da la chapientscha è liada stretgamain a blers problems socials ed economics, ils quals ina tala lescha na po mai schliar u mitigiar. Cun definir las pussaivladads da promoziun sto la Confederaziun sa concentrar sin il sectur da la chapientscha linguistica e dal barat. Las lavurs preparatoricas han gì ed han anc adina la finamira d'examinar ils basegns e las pussaivladads da promoziun tras la Confederaziun. Quella lavur dovra ses temp perquai ch'ella dependa da la collavuraziun cun organisaziuns ed instituziuns d'impurtanza naziunala en ils secturs da la furmaziun, dal barat e da las medias. En quel connex ston surtut vegnir scleridas dumondas da cumpetenzas da la Confederaziun e dals partenaris en discussiun.

La *lescha* nova dals 5 d'october 1995 *davart agids finanzials per mantegnair e promover la lingua e la cultura rumantscha e taliana* (SR 441.3) e l'ordinaziun correspundenta (SR 441.31) èn entradas en vigur il 1. d'avust 1996. Tras quai ha la Confederaziun pudì avrir gia la stad 1996 in nov chapitel en sia activitad da promoziun linguistica. L'agid finanzial per sustegnair e promover il rumantsch vegn ussa fixà sin basa da criteris e sin basa d'ina dumonda annuala davart dal Chantun Grischun. La lescha prescriva era il rom da las atgnas prestaziuns finanzialas dal Chantun Grischun (minimalmain 25% da la summa totala dal sustegn finanzial, inclus mesiras ch'il Chantun realisescha sez). En la lescha nova na vegnan menziunadas naginas summas. Quai vul dir che l'agid finanzial dependa dals basegns e ch'el po variar dad onn ad onn. La limita maximala è dada tras la situaziun finanziala fitg precara.

Sin basa da la lescha ha er il Chantun Grischun augmentà commensuradamain sias atgnas prestaziuns finanzialas. Il Cussegl grond ha confermà quel augment. Il Chantun Grischun ha dà vinavant tut l'import supplementar – in milliun da la Confederaziun e sias atgnas prestaziuns – a las organisaziuns ed instituziuns sco er a las regiuns ed a singulas vischnancas. Or da quels meds vegnan finanziadas las mesiras per rinforzar il rumantsch en las regiuns sco era per sustegnair la pressa rumantscha. Il project pilot da la scola da Samedan (scolaziun en duas linguas sin basa dal sistem d'immersiun) vegn er finanzià cun quels meds. In mudest augment ha er survegnì la Pro Grigioni Italiano, la quala po occupar a partir da la segunda mesadad dal 1997 in collavuratur scientific. D'impurtanza particulara per la promoziun da la lingua e da la cultura en Grischun è segir la lescha grischuna dals 25 da mars 1997 per la promoziun da la cultura. Quella è in'impurtanta basa legala era per il mantegniment e la promoziun da las linguas minoritaras en Grischun.

Per mancanza d'in'agentura da novitads rumantscha è la pressa rumantscha vegnida sustegnida pli baud directamain tras il Chantun e la Confederaziun. Il sustegn vegniva contribuì per prestaziuns da translaziun, las qualas las gasettas avevan da prestar sezzas. L'augment considerabel dals basegns sco er ils gronds midaments da structura da la pressa rumantscha stampada pretendevan in sustegn a la pressa pli vast e pli effizient. Il project da l' «Agentura da Novitads Rumantscha» (ANR) è vegnì approvà da tut ils represchentants dals meds da massa rumantschs sco era da la Lia Rumantscha e da la Pro Svizra Rumantscha, ina cundiziun per pudair sustegnair finanzialmain il project tras il Chantun Grischun e la Confederaziun. L'agentura po porscher sustegn en furma da prestaziuns redacziunalas e da translaziuns. La promoziun dal pled scrit en tut ils idioms e la furniziun d'actualitads chantunalas, regiunalas e localas han prioritad. Questa furma da sustegn a la pressa permetta in diever effizient dals meds finanzials e garantescha a medem temp l'independenza dal stadi envers ils editurs da gasettas ed ils meds electronics.

Restadas èn las contribuziuns redacziunalas a las duas gasettas la Casa Paterna/La Pùnt (integrada en la Quotidiana) e La Pagina da Surmeir. Quel sustegn garantescha la continuitad da la pressa rumantscha en surmiran e sutsilvan. Senza quellas contribuziuns na pudessan las duas gasettas numnadas betg exister.

La Lia Rumantscha (LR) è per consequenza vegnida distgargiada da la summa che vegniva fin dal 1995 contribuida tras ella a la pressa rumantscha. Cun quai è la contribuziun a la LR s'augmentada realmain. Quel augment permetta a la LR d'accumplir differentas incumbensas supplementaras en il sectur da la promoziun da la lingua.

Cuminanzas linguisticas en l'administraziun federala

La discussiun davart l'artitgel da linguas ha era gì consequenzas positivas per la represchentanza da las cuminanzas linguisticas en l'administraziun federala. D'ina vart sa tracti da cuntanscher ina represchentanza quantitativa da las cuminanzas linguisticas, da l'autra vart premetta quai in'infrastructura che pussibilitescha da pratitgar la plurilinguitad en l'administraziun federala.

Il Cussegl federal ha mess en vigur ils 19 da zercladur 1995 ina nova *ordinaziun concernent las translaziuns en l'administraziun generala da la Confederaziun.* Quella ha la finamira da metter a disposiziun a la populaziun las publicaziuns en las linguas uffizialas sco er da pussibilitar a la populaziun da sa drizzar a la Confederaziun en ina lingua uffiziala giavischada. L'ordinaziun dat en pli al persunal da l'administraziun federala la pussaivladad da lavurar en la lingua uffiziala giavischada.

Nov en la pratica da translaziun è il duair dals departaments sco er dals uffizis federals da porscher er in servetsch da translaziun da las linguas latinas vers il tudestg. Quai pussibilitescha pir ad emploiad(a)s da lingua latina da lavurar en la lingua giavischada, in dretg ch'els ed ellas han sin basa da l'egualitad da las linguas uffizialas da la Confederaziun. Collavuratur(a)s rumantsch(a)s lavuran en lur lingua sch'il sectur da lavur pretenda u pussibilitescha quai. La translaziun da la Confederaziun en rumantsch è per il mument reglada en las directivas dals 26 da november 1986.

Tras ina moziun da cusseglier naziunal Comby dals 4 da zercladur 1993 ha il Cussegl federal survegnì l'incumbensa da reveder las instrucziuns dal 1983 davart la represchentanza da las cuminanzas linguisticas a l'intern da l'administraziun. Perquai ha il Cussegl federal mess en vigur ils 19 da favrer 1997 las novas *instrucziuns per la promoziun da la plurilinguitad en l'administraziun federala.* La finamira è la plurilin-

guitad instituziunala cun ina represchentanza equilibrada da las quatter cuminanzas linguisticas dal pajais che correspunda a la forza da las gruppas tenor la dumbraziun dal pievel. Ina surrepreschentaziun da las cuminanzas linguisticas latinas duai esser pussaivla. Questas finamiras ston surtut vegnir consideradas en il rom da la recrutaziun dal persunal federal. En quel mument èsi era d'examinar la cumpetenza linguistica da las candidatas e dals candidats (plurilinguitad individuala). La cumpetenza linguistica duai pussibilitar che tuttas persunas possian s'exprimer en lur lingua e ch'ellas s'enclegian. Quai premetta però er che l'administraziun mettia a disposiziun l'infrastructura necessaria per la scolaziun linguistica dal persunal.

En las novas instrucziuns vegn er concretisà il dretg da collavuratur(a)s (menziunà survart en connex cun l'ordinaziun davart la translaziun) da lavurar en lur lingua uffiziala preferida. Per ameglierar la situaziun da las cuminanzas linguisticas quantitativ- e qualitativamain ha il Cussegl federal stipulà «accords da promoziun liguistica». Quels accords vegnan concludids tranter ils singuls departaments ed ils uffizis respectivamain posts da servetsch federals, per cuntanscher uschia meglier las finamiras da las novas instrucziuns.

Charta europea da las linguas regiunalas u minoritaras

Cun il conclus dals 25 da november 1996 ha il Cussegl federal proponì al parlament la ratificaziun da la *Charta europea da las linguas regiunalas u minoritaras* (Charta). La Charta è ina convenziun dal Cussegl da l'Europa e quella ha la finamira da mantegnair e promover las linguas per mantegnair la diversitad culturala en Europa. La Svizra s'oblighescha sco part contrahenta d'applitgar ils princips da la Charta per tut las quatter linguas naziunalas ed uffizialas (princip da mantegniment da la quadrilinguitad). En il rom da la ratificaziun vegn ella a sa basar sin l'activitad da promoziun linguistica en favur dal rumantsch e dal talian, definida en la lescha federala dals 5 d'october 1995.

Las mesiras da promoziun da la Charta sa concentreschan sin ils sequents secturs: furmaziun, giurisdicziun, administraziun, medias, promoziun da la cultura, vita economica e sociala sco era barat sur ils cunfins. Cun la ratificaziun exprima la Svizra sco commember dal Cussegl da l'Europa sia voluntad da situar sia politica da linguas era en in con-

text europeic e da s'engaschar per il mantegniment da las linguas regiunalas u minoritaras en in'optica pli globala. La Svizra vegn a ratifitgar la Charta sco tschintgavel stadi (suenter Finlanda, Norvegia, Ungaria e Malta) e permetta cun quel act da metter en vigur la Charta.

Refurma da la constituziun federala

En il sboz per la *refurma da la constituziun federala* vegnan las disposiziuns che concernan il dretg e la promoziun da las linguas ordinats sistematicamain en differents artitgels separats. Il dretg fundamental da la libertad da linguas, renconuschì dal Tribunal federal dapi il 1965, però betg anc scrit en la constituziun federala, figurescha en art. 15 dal sboz da refurma cun la medema formulaziun sco quella en il sboz dal Cussegl federal per la revisiun da l'art. 116 CF. La libertad da linguas ha in'impurtanza centrala per la protecziun da las linguas minoritaras. Ella garantescha il dretg d'obtegnair instrucziun en quellas linguas e da pudair far diever da quellas sco linguas uffizialas. Il dretg fundamental po vegnir restrenschì sut tschertas cundiziuns sin basa dal princip da la territorialitad.

Il princip da la territorialitad fin ussa er betg scrit en la constituziun federala vegn tenor la voluntad da la cumissiun federala predeliberonta era introducì en la constituziun nova. La formulaziun en discussiun exprima ch'ils chantuns decidan davart il diever da las linguas uffizialas sin lur territoris, ch'els resguardan la situaziun linguistica dals singuls territoris e ch'els han il duair da respectar las minoritads linguisticas.

La discussiun davart questas duas pitgas principalas dal dretg da linguas è stada en la consultaziun da l'art. 116 CF plitost confusa. Er sch'i n'è betg reussì en ils quatter onns da consultaziun da sclerir quels aspects sin plaun politic, ston ins conceder che quella discussiun ha preparà la via e gidà a madirar la chaussa per cumplettar la constituziun federala cun il dretg fundamental da la libertad da linguas e cun il princip da la territorialitad.

La refurma da la constituziun federala na vegn betg a midar la politica da linguas da la Confederaziun, ma plitost a concretisar e consolidar quella. Ils programs d'instrucziun per la furmaziun dals giuvenils cun la finamira da cuntanscher ina cumpetenza linguistica che sa basa

sin la conuschientscha da pliras linguas naziunalas – ina premissa impurtanta per la communicaziun interculturala – vegnan dentant a mancar era en il futur. Las discussiuns en plirs chantuns monolings da la Svizra tudestga e franzosa mainan fitg prubablamain a l'introducziun da l'englais sco segunda lingua d'instrucziun obligatoria. Quai è mo pussaivel sin cust d'ina lingua naziunala. Il martgà vegn pli e pli a dominar era l'instrucziun da linguas. L'idea che la conuschientscha d'autras linguas naziunalas saja da grond'impurtanza politica per la convivenza e la chapientscha da las cuminanzas linguisticas en noss stadi perda successivamain sia forza persvasia. La giuventetgna da differentas cuminanzas linguisticas ed il circuls da l'economia e da la scienza communitgeschan pli e pli en englais.

La situaziun è dal tuttafatg differenta per las cuminanzas da lingua rumantscha e taliana en ils chantuns Grischun e Tessin. Ellas èn sfurzadas d'acceptar ina sfida dubla: Il mantegniment da las linguas è lur chaussa e l'emprender las autras linguas naziunalas è per ellas ina necessitad existenziala. Latiers pon ins era anc emprender englais per na perder la coincidenza en il temp da la globalisaziun.